

A nagyszerb propaganda elleni rendszabályok, amelyeket Tisza a magyar képviselőházban bejelentett, már nagyon érezhetőek Horvátországban. Mintha csak a Rauch-uralom remnapjai térnének vissza. A külügyi helyzet ismét áldozatokat követel, amelyeket elsősorban a monarchia déli részének kell hoznia. Bár nyolc hónap óta a horvát-szerb koalíció a legmélyebb odaadással támogatja a Tisza-Skerlecz uralmat, bár néhány nappal ezelőtt Tisza a koalíció két küldöttjével szemben megelégedésének és kegyességének adott kifejezést, mégis láthatók már Horvátországban a többé nem szokatlan rémuralom előjelei.

Elsősorban szerte az országban a hatóságok támogatása mellett pogromot rendeznek békés szerb polgárok ellen. Azután a szociáldemokrata újságírók ellen, akik e teljesen jogtalan szerb-hajszával szemben állást foglalnak, drákói szigorral járnak el. De természetesen ennek semmi hatása nincs a szociáldemokraták további küzdelmére, amelyet az utóbbi napok eseményei még inkább igazolnak. Minden látszat arra mutat, hogy Horvátországban a hírhedt hazaárulási pör újabb kiadását készítik elő. Tegnap és ma Zágrábban több szociáldemokratát, leginkább szerbeket tartóztattak le, és házkutatást is tartottak náluk. Újabb kitiltások is tervben vannak. Egész Horvátországban házkutatást tartanak a szerb Sokol-egyletekben. Eszéken egy fiatal szerb törvényszéki gyakornoknak a törvényszék épületében kutatták ki a zsebeit. A sok erőszakosság, ami itt most napirenden van, csak nehezen derül ki, mert mindent szigorúan titokban folytatnak.

Eközben a szociáldemokrata párt szilárdan folytatja küzdelmét. A hatóság semmiféle gyűlést nem enged meg, a *Szlobodna Rijecs*-et napról-napra elkobozzák, a munkásszervezetek nagybizottsága tegnapelőtt óta permanenciában van, és az esetleges döntő harcra mindent előkészít. A kormány még nem határozott a két szociáldemokrata újságíró kiutasítása és a népgyűlések betiltása tárgyában. Zágráb tegnap óta sok tekintetben ostromállapotban van. Minden téren erős rendőrszemek vannak fölállítva, a rendőrség szerfölött kihívóan viselkedik, úgyhogy gyakran támadnak kisebb összeütközések közte és a munkásság között. Komoly rendezavarások eddig még nem történtek, mert előbb meg akarják várni a kormány döntését. Ha ez a döntés a szociáldemokraták ellen szól, akkor minden készen áll az általános sztrájk rögtöni kitérésére. A horvát szociáldemokraták között nyugalom és teljes óvatosság uralkodik, s ez biztosítja azt, hogy a nehéz küzdelmet Skerlecz rémuralmával diadalmasan fogja megvívni.

II.

A szarajevói merénylet magyar országgyűlési, képviselőházi vitájából

A

1914 júl. 8

*Gr. Andrássy Gyula interpellációja és gr. Tisza István miniszterelnök válasza a szarajevói merénylet tárgyában*¹

Képv. Napló, 1910—15, XXV. 113—121. l.

Elnök: . . . Következik gróf Andrássy Gyula képviselő úr interpellációja. (*Halljuk! Halljuk!*)

Gr. Andrássy Gyula: T. képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) Legyen szabad ezen heves, belpolitikai természetű összeütközés² után, szakítva rövid időre azzal a hangulattal, mely most itt keletkezett, az önök figyelmét a Szarajevóban történt nagy tragikumra és azon esemény nagy horderejű következményeire terelnem. (*Halljuk! Halljuk!*)

Törekedni fogok teljesen objektív lenni. (*Mozgás jobbfelől. Elnök csenget.*) Nem vezet pártpolitikai taktika (*Halljuk! Halljuk!*), mert ezt a nagy kérdést a maga nagy tragikumával és nagy

¹ A felszólalások időpontjában a házelnök tisztét *Beöthy Pál* látta el. — Figyelmet érdemlő jelenségként említjük, hogy *Rakovszky István* aznapi interpellációjában már kérdést intéz Tiszához egy Szerbiához „az 1867:XI. tc.-ben biztosított jognál fogva” intézhető demars tárgyában. (L. Képv. Napló, 1910—15, XXV. 125. l.)

² *Lovász Márton* függetlenségi párti országgyűlési képviselő interpellációja és gr. *Tisza István* miniszterelnök válasza a kormányzat külföldi sajtótevékenysége tárgyában (Képv. Napló, 1910—15, XXV. 105—113. l.).

fontosságával semmiféle más motívummal nem szabad összekeverni. (*Élénk helyeslés a baloldalon és jobbfelől.*)

Azért kénytelen vagyok lemondani arról is, hogy részletesebben rámutassak arra, hogy milyen hiba, olyan nehéz külpolitikai helyzetben, mint amilyen a mostani, a házat ilyen munkával foglalkoztatni. . . (*Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon. Mozgás és zaj jobbról.*)

Elnök (csenget): Csendet kérek, képviselő urak.

Gr. Andrássy Gyula: . . . amely a szenvedélyt (*Zaj a jobboldalon. Halljuk! Halljuk! balfelől.*) elkerülhetetlenül felidézi ebben a házban.

Nem akarok arra a nagy különbségre sem rámutatni, amely van azon politika között, amelyet a nagy veszéllyel fenyegető szerb nacionalista mozgalommal szemben folytatnak, szemben azzal a politikával, amelyet a magyarokkal szemben folytatnak. (*Igaz! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.*) Nem akarok — pedig alkalmam volna rá — részletesen kitérni arra, hogy mennyi erélyt alkalmaznak itt a rend megcsinálására, a konszolidációra, amely elmaradt ott, ahol a dinasztia, a monarchia, a magyar állam létérdekei vannak kockán. (*Élénk helyeslés és taps a bal- és a szélsőbaloldalon. Zaj. Elnök csenget.*)

De mostan szakítva és végezve minden belpolitikai allúzióval, áttérek az indoklásra. Rövid kívánok lenni. Nem akarok előrebocsátani hosszabb indokolást, mert feleslegesnek tartom azt. Az egyes kérdéseket akarom lehető rövidséggel és világosan előadni, és azután az egyes kérdésekhez akarom fűzni magyarázataimat (*Halljuk! Halljuk!*)

Az első kérdés, amely szembetűnik, az, hogy hogyan merték a trónörököszt Szarajevóba vinni, hogyan merték odavinni, mikor tudták azokat a nagy veszélyeket, amelyek ott környezték. (*Igaz! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon. Mozgás jobbfelől.*) Nem tudom felmenteni a felelős személyeket azon vád alól, hogy itten könnyelműen cselekedtek (*Igaz! Úgy van! balfelől.*), nem tudom felmenteni ezen vád alól azért, mert itten nem arról volt szó, hogy egy fanatikus bolond, egy gonosztevő egy attentátumot követett el, hanem itt egy nagy terjedelmű összeesküvés volt. (*Igaz! Úgy van! a baloldalon.*)

Amint a lapok írják, sok bombát találtak, sok fegyvert, revolvért, több attentátumra voltak elkészülve. S ezt a nagy tervszerű összeesküvést az odavaló kormány annyira nem veszi észre, hogy teljes biztonságban levőnek tartja a főherceg személyét. Szabad ennek megtörténni? Nem a legnagyobb fiaskója ez a kormánynak, amely annyira sem látja azt előre, hogy legalábbis rendkívüli nagy óvintézkedéseket tegyen? (*Igaz! Úgy van! balfelől.*)

De nemcsak azért megfoghatatlan hiba ez, ami történt, mert itt egy ilyen nagyarányú összeesküvés történhetett a szemük láttára, a közelükben anélkül, hogy észrevették volna, de azért is, mert az egész politikai helyzet ottan régóta alá volt ásva. Tudniok kellett már ezen általános oknál fogva is, hogy veszélyes a trónhoz legközelebb álló személyt oda levinni. Hisz nem az első attentátum ez, amely ott a közelben történik.

Három attentátum történt a legközelebb múlt években, több kísérlet is. A politikai élet ottan teljesen alá van ásva, a nagyszerb mozgalom évek óta fejlődik, igen veszélyes arányokat öltött. Tudni kellett, tudta is minden felelős tényező azt, hogy nagy veszélyek vannak ottan, hogy bármely percben forradalom üthet ki.

Gr. Tisza István miniszterelnök: Dehogy!

Gr. Andrássy Gyula: Már évek óta folyik ez a nagy mozgalom. Célja — tudja azt mindenki — egyesíteni azt a 12 millió szerbet, amely meg van osztva Szerbia és Ausztria-Magyarország között; célja egy köztársaságot alakítani, célja egy nagy délszláv államot alakítani a mi államunk rovására. Ez az agitáció évek óta terjed tovább, s az ifjúságot egészen rabigába hajtotta.

Az ifjúság körében nagyon el van terjedve ennek a politikai eszmének a hatása. Igen sok úgynevezett kulturális intézmény, egyesület tényleg nem a hirdetett célját szolgálja, hanem azt a politikai célt, hogy fölébressze a szerb nemzeti öntudatot, hogy legyőzze a különböző nemzeti egyéniségekhez való ragaszkodást, legyőzze a horvát speciális hazafiságot, a szlovén hazafiságot, sőt a szerb hazafiságot is, és helyébe állítsa a nagy délszláv fogalmat.

Ez a törekvés lapokban kifejezésre jutott, nem egy fanatikus bátor férfi bevallotta nyíltan e törekvést vallomásokban, sok vizsgálat, büntetés történt, attentátumok fordultak elő. És mégis a kormányzat és a felelős tényezők hozzájárultak ahhoz, hogy őfensége odamenjen Szarajevóba éppen a kossovai ünnep napján, éppen azon a napon, amikor Szerbia a nagyszerb eszmének ünnepét ülte, amikor ezt a szerbek, nem helyesen és nem jogosan, de természetesen direkt kihívásnak tartották (*Mozgás.*), amikor azt tartották a szerbek, hogy ellendemonstráció készül: az ő nemzeti eszméjük ellen kijátsszák a habsburgi imperializmus eszméjét; és mégis, anélkül, hogy az illetők meggondolták volna, hogy mit csinálnak, odaviszik a trónhoz legközelebb álló Habsburg-iva-

déket, oda viszik, és ezzel nagy felelősséget vállaltak a szomorú katasztróféért, amely bekövetkezett.

És ha már elkövezték ezt a nagy hibát, akkor teljesen érthetetlen, menthetetlen mulasztás van abban, hogy nem tettek sokkal nagyobb óvintézkedéseket. Nem tudok arról, hogy a detektívek innen, Bécsből, nagy számban oda lementek volna, lementek volna oda jóval korábban, mint amikor offenszégének le kellett mennie. Nem tudok erről semmit. Egyszerűen, minden kellő óvintézkedés nélkül, kitették az előrelátható nagy veszélyeknek. Menthetetlen hiba ez, és érthetetlen szintén az, amit ott a helyszínén cselekedtek. Érthetetlen előttem az, hogy az első attentátum³ után hagyták az útját befejezni. (*Mozgás. Úgy van! Úgy van! balfelől.*) Oly hiba ez is, amelyért felelni valóban nem lehet.

Azt hallottam, hogy offenszéje így kívánta, ámbár az ellenkező hír is hallatszik. De akár kívánta, akár nem, nem volt szabad (*Igaz! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon. Mozgás a jobboldalon. Elnök csenget.*), nem kellett volna megengedni. Ilyenkor az engedelmesség nem erény, hanem bűn. (*Helyeslés balfelől.*)

Az a tisztviselő, aki ott van, az felelős a vendég biztonságáért. Abban a kérdésben, amely a biztonságot érinti, nincs beavatkoznivalója az illető érdekelt félnek. Meg kell csinálni azt, ami szükséges, nélküle; ha kell, ellene is. (*Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Azt hiszem, ha már ragaszkodott a további úthoz offenszéje, elég könnyű lett volna kiüríteni az utcákat, amelyeken át útja vezetett. (*Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Miért nem történt ez?

Erre vonatkozólag is kérdést intézek a t. miniszterelnök úrhoz. Kérdezem, történt-e vizsgálat, s ki mulasztott itten? (*Mozgás.*)

Azután egy további kérdésem: történtek-e megfelelő intézkedések azon mozgalom gyors és erélyes elfojtására, amely akkor a szerbek ellen megindult? Éri-e mulasztás az oda való hatóságokat? Igaz-e az, amit a lapok mondanak, és amit felfújnak ellenünk, hogy oly tetemes nagy kárt szenvedtek a szerbek? Szükségesnek tartom, országos érdekből, hogy konstataáltassék, hogy vajon igaz-e ez, és ha igaz, hogy itt mulasztás ért bárkit, akkor az illető megbüntettessék. Ha pedig itt mulasztás nem történt, ha gyorsan elnyomták ezt a mozgalmat, és a károk nem is olyan nagyok, amit hiszek és remélek, mint a lapok írják, akkor hivatalosan kell ezt minél előbb megcáfolni, mert igen nagy kárt okoz, ha ebben a hangulatban van a hivatalos világ.

Mikor egy ilyen gyalázatos merénylet történik ellenünk, akkor ennek segítségével hangulatot tudnak ellenünk világszerte csinálni. (*Igaz! Úgy van! balfelől.*) Úgy beszélnek a belgrádi lapok, mintha magyarok vagy osztrákok gyilkolták volna meg a szerb trónörökösöt. Arra alapítják vádjukat, hogy a hatóságok is örömmel nézték ezeket a visszaéléseket, ezt a mozgalmat, amit én nem hiszek, kizártnak tartok, de szükségesnek tartom azt, hogy hivatalosan megcáfoltassék az egész.

A legszigorúbb büntetést lehet és kell is követelni a bűnösök ellen, de ártatlanokat üldözni nemzetiségük miatt, semmi körülmények között nem szabad. Bármennyi szerb is követte el légyen azt a cudar bűnt, azért az összes szerbséget szenvedtetni nem szabad. (*Helyeslés.*)

További kérdésem a miniszterelnök úrhoz az, vajon igaz-e, hogy az eddigi vizsgálat világosan bebizonyította, hogy a merénylet számai Belgrádba vezettek? Igaz-e ez, és ha igaz, mire van eltökélve a kormány? Mivépp fogja biztosítani azt, hogy a bűnösök büntetésüket megkapják? Mivépp fogja biztosítani azt, hogy tőszomszédságunkban ne lehessen bármikor büntetlenül fejedelmünk vagy hozzá közelálló vagy más vezérférfiak élete ellen összeesküvést szőni, anélkül, hogy ebben zavartassanak?

Amennyiben a miniszterelnök úr erre a kérdésre ma válaszolni nem akarna, készségesen meghajlok. Teljesen rábízom annak az opportunitásnak megállapítását, hogy mikor válaszoljon, mert erre vonatkozólag csak más felelős tényezőkkel való megegyezés, közös megbeszélések alapján lehet nyilatkozni. De mindenesetre kívánatos, hogy minél sürgősebben (*Helyeslés balfelől.*) és minél határozottabban nyilatkozzék a kormány, s a nemzetet tájékoztassa még abban az esetben is — és talán ebben az esetben a legsürgősebb a nyilatkozat —, ha a lapoknak az a híradása, mintha be volna bizonyítva, hogy az összeesküvés Belgrádban készült és onnan irányított, nem

³ L. a 27. I. A.) 1. irat első bekezdését és 3. sz. jegyzetét.

volna igaz, nehogy megint úgy járjunk, mint a híres Prohászka-esetben⁴ (*Helyeslés balfelől.*), mikor hónapokon keresztül izgalomban volt a nemzet, háborúra készült, ezt gazdaságilag megérezte, és azután hónapok múlva sült ki, hogy tulajdonképp semmi sem történt, aminek nagyon örülni kell, de ha ezt annak idején tisztázzuk, akkor elkerülünk sok keserőséget, gazdasági bajt és pangást. (*Helyeslés a baloldalon.*)

Végül azt a kérdést intézem a kormányhoz, hogy miként gondolja egyáltalában ezt a nagy nehézségű, nagy veszélyekkel járó délszláv-kérdést kezelni? A magam részéről nem kívánok részletesebb véleményt mondani, bevárom a t. miniszterelnök úr nyilatkozatát, és egyelőre főleg a kritikára szorítkozom.

Ami eddig történt, valóban elhibázott volt, hibát hibára halmoztak. (*Igaz! Úgy van! balfelől.*) Más helyütt, a delegációban rámutattam arra, hogy milyen tévesen vezettük külpolitikánkat ebben a kérdésben.

Nem akarok most bizonyításokba belebocsátkozni, nem akarok részletezni, csak abban foglalom össze felfogásom lényegét ebben a kérdésben, hogy látható, hogy évről évre erősödik a szerb állam és mellette Montenegro, és ugyanolyan arányban, amelyben nő hatalma és ereje, nő a velünk szemben érzett gyűlölet. (*Úgy van! a baloldalon.*)

Azt látjuk, azt tapasztaljuk, hogy bennünk látják természetes halálos ellenségüket. Méltóztassék csak betekinteni a szerb sajtóba, milyen gyűlölet nyilvánul ott meg ellenünk. Aki ott megfordul, aki érintkezik az odavaló néppel, láthatja, hogy a gyűlölet még mélyebb, mint amilyenről írnak. Ott minden szerbben, mindenki, aki a szerb nagy nemzeti eszmétől át van hatva, olyan nagyfokú gyűlölet van irányunkban, amely csaknem kiszámíthatatlan és mérhetetlen.

És amikor ez lett külpolitikánk következménye, akkor nem látom, hogy ezzel szemben öntudatos és erélyes belpolitikával védekeztünk volna az ellen, hogy ez a nagy gyűlölet ne szivároгjon át határainkon, és ne váljék nagy belpolitikai veszéllyé is. Nem tudtuk azt megakadályozni, hogy ne terjedjen, ne vegyen erőt az eddigi lojalitáson és hűségen az az agitáció, amelynek szárnyat adott a külpolitikai nagy eredmény, melyet a délszláv államok szereztek maguknak. Nem tudtuk megakadályozni azt, hogy napról napra ne fogyjon a hozzánk hű szerb elem, holott nagy veszély az, ha olyan nagyszámú nép nem ragaszkodik többé hazájához, ha centrifugális ösztönök erőt vesznek a centripetális ösztönön. Pedig ezt látjuk napról-napra.

Mikor a t. miniszterelnök úr kinevezte a horvát kormányt, nem tudom, hogy bölcsen cselekedett-e. Nem akarom kritika tárgyává tenni azt a tényt magát, hogy a szerb-horvát koalícióra bízta a kormányzást. Nem akarom ezt ez alkalommal kritika tárgyává tenni; csak azt akarom kiemelni, hogy ha már megtette, garanciákat kellett volna kapnia aziránt, hogy ez a kormányzat mindent meg fog tenni a végből, hogy ezt a nacionalista áramlatot, ezt a nacionalista agitációt, bármibe kerüljön is, bárminő áldozatok árán is, megakassza, megállapítsa és megfojtsa. Garanciákat kellett volna kapnia, amelyet aligha kapott, mert nem tudom, hogy ezirányban kielégítő erélyt bizonyít-e az odavaló kormány és az odavaló többség. Pedig e nélkül valóban nagy veszély lehet.

Nekünk szükségünk van arra, hogy a speciális horvát hazafiság kifejlődjék. Nekünk nem szabad martalékul odadobnunk a régi unionistákat, nekünk óvatosan kell kezelnünk ezt a kérdést. És anélkül, hogy arra a konklúzióra térnék át, hogy a szerbeket ki kell zárni a kormányzathól, követelem és szükségesnek tartom, hogy a t. miniszterelnök garanciákat nyújtson arról, hogy a szerb nacionalisták elleni küzdelemben a szerbek ott megállják helyüket, és a legnagyobb eréllyel fognak küzdeni az ellen, ami veszély a monarchiára és a dinasztiára, hogy se Boszniában, se Hercegovinában, se Horvátországban olyan kormány ne létezzék, amely nem tartja egyetlen és legfőbb kötelességének teljes erővel ezen nagy veszély ellen harcolni.

Én csak erre figyelmeztetve a kormányt, kérem: tessék válaszolni interpellációmra. (*Zajos helyeslés, éljenzés és taps a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Interpellációm következőképpen hangzik (*olvassa*):

„Hogyan merték az ismert közviszonyok mellett a trónörökös látogatását tervbe venni, még-hozzá különösen a szerb nemzeti ünnepen?”

⁴ *Prochaska*, Oskar: császári és királyi konzul Prizrenben. Az első Balkán-háborúban, miután a szerb csapatok 1912. nov. 17-én a várost elfoglalták, megszakították kapcsolatát a külvilággal. A feszült politikai légkörben rémhírek kaptak lábra a konzul sorsáról, s fokozták a háborús pánikot a Monarchiában. Dec. 31-én Pašić szerb miniszterelnök személyesen fejezte ki sajnálkozását a történetekért Ugron István belgrádi osztrák-magyar követ előtt, a szerb katonai hatóságok pedig ünnepélyes elégtételt szolgáltattak a konzulnak.

Ha megkockáztatták ezt, miért nem foganatosítottak megfelelő óvintézkedéseket?

Mivel mentik azt, hogy a trónörökös az első merénylet után folytatta útját?

Minő volt a szerbellenes mozgalom mérete Boszniában és Hercegovinában? Igaz-e, hogy nagy kár érte a szerb lakosságot? Ha igaz, hogyan történhetett, hogy a mozgalmat nem tudták azonnal elnyomni?

Igaz-e az az eddig meg nem cáfolt és széles körökben elterjedt hír, hogy a merénylet szálai Belgrádba vezetnek? Ha igaz, miként fog a kormány arról gondoskodni, hogy a bűnösök elvegyék büntetésüket?

Mit szándékozik tenni a kormány avégből, hogy a jövőben biztosságban, üldöztetés nélkül ne lehessen összeesküdni az állam legfőbb képviselői, az állam belső rendje ellen?" *(Hosszan tartó élénk helyeslés, éljenzés és taps a bal- és szélsőbaloldalon.)*

Elnök: A miniszterelnök úr kíván válaszolni. *(Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Gr. Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Minden bevezetés nélkül sorra veszem azokat a kérdéseket, amelyeket a képviselő úr elém terjesztett. *(Halljuk! Halljuk!)*

Ami a kérdések első csoportját illeti, különösen fájdalmas és különösen nehéz ugyanezekkel a kérdésekkel foglalkoznunk most, az után az éppen olyan utálatos, mint végzetes merénylet után, amelynek áldozatai jóformán csak a legutolsó időben hagytak el bennünket, azonban a t. képviselő úrnak mégis figyelmébe ajánlok egy körülményt.

Felszólalásában is ismételten azt mondta, hogy megbocsáthatlan bűn vagy mulasztás volt, vagy „hogyan merték” a boldogult trónörökösöt Szarajevóba vinni? Hát a t. képviselő úr elfelejti azt, hogy a boldog emlékü trónörökös nem állott semmiféle gyámság és felügyelet alatt? *(Nagy zaj és mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Sümegei Vilmos: Ez Tisza! *(Zaj.)*

Elnök: Csendet kérek.

Gr. Tisza István miniszterelnök: Magas katonai parancsnokságot töltött be. *(Nagy zaj balfelől. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* Katonai tiszténél fogva jogosítva is volt, és [a] benne lakó nagy kötelességérzetnél fogva kötelesnek is érezte magát mindenütt megjelenni és hadseregfelügyelői tisztében eljárni. Boszniai útját annyira ilyen katonai inspekciós útnak fogta fel, hogy arról nemcsak a két kormány nem nyert előzetes tudomást, amint természetsszerűleg nem magának az uralkodónak, de az uralkodóház tagjainak, még a trónörökösnek is utazgatásairól a kormányok előzetes tudomást nem nyernek, hanem még a közös pénzügyminiszter sem kapott semminemű értesítést a boldogult emlékezetű trónörökös boszniai útjának programja és részletei felől. *(Mozgás balfelől.)*

Gr. Esterházy Móric: Tehát Bilinski nem tudott róla! *(Zaj.)*

Elnök: Kérem, ne méltóztassék közbeszólni. *(Nagy zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Szmrecsányi György: Mi mégis kíváncsiak vagyunk, akár tetszik, akár nem. *(Nagy zaj és mozgás jobbfelől.)*

Elnök: Szmrecsányi képviselő urat rendreutasítom. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Gr. Tisza István miniszterelnök: Azt hiszem, hogy legalább akkor, mikor ezt a kérdést tárgyaljuk, tartózkodhatnánk a közbeszólástól. *(Élénk helyeslés jobbról és a közepén.)*

A boldogult trónörökös meglátogatta Szarajevót is. Utólag, fájdalom, csak utólag derült ki, hogy Szarajevóban egy összeesküvő banda várta őt. Nem tudom ma még, hogy hány tagból álló banda, de mindenesetre elég tagból arra, hogy miután hat vagy nyolc vagy nem tudom, hány helyen várták különböző gyilkos fegyverekkel, hogy e nyomorult vállalkozást rendkívül veszélyessé tegyék; de semmi esetre nem elég nagy összeesküvés arra, hogy ebből a boszniai állapotokra általánosságban következtetést lehessen vonni. *(Mozgás és zaj a baloldalon.)*

Polónyi Géza: Hát mi a fenére várjunk? *(Mozgás jobbfelől.)*

Szmrecsányi György: Akkor mi legyen még? *(Zaj balfelől.)*

Elnök: Szmrecsányi képviselő urat közbeszólásaiért rendreutasítom. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Gr. Tisza István miniszterelnök: Éppen az interpelláló képviselő úr igen helyesen jegyezte meg beszéde későbbi folyamán, hogy semmi sem volna hibásabb, mint ezért a nyomorult bűnesetért ártatlanokat lakoltatni. Óva intek ezért az ellen, hogy azokat a nagyon komoly jelenségeket, amelyeket észlelni lehetett, általánosítsák, és éppen ezért konstátálom újból, hogy ha ott volt is egy igen gyalázatos és igen veszedelmes összeesküvés, abban előreláthatólag az összes lakosságnak csak egy végtelenül elenyésző, piciny töredéke vett részt, és konstátálhatom, hogy a szarajevói lakosság, amely nagy számban lepte el az utcákat, amelyeken a menet végigment, a leglelkesebb

hangulatban üdvözölte a boldogult trónörököszt, és ez a lelkes hangulat természetesen csak hatványozódott az első, szerencsésen végződött attentátum után.

Hiszen én nem vagyok közvetlenül felelős a Szarajevóban történt egyes eseményekért, tehát nem védekezésből mondom azt, amit mondok, hanem igazságérzetem mondatja azt velem. (*Halljuk! Halljuk!*) Méltóztassék csak a szituációt elgondolni. Bekövetkezik egy attentátum: nem sikerül! A nép lelkesedett örömujjongással fogadja a megmenekült trónörököspárt. Hát lehetséges lett volna ezt a lelkesedett tömeget rendőri erőhatalommal félretolni? Kiszorítani az utcából? (*Igaz! Úgy van! jobbfelől.*)

Bakonyi Samu: Kötelesség lett volna. (*Zaj. Elnök csenget.*)

Sághy Gyula: Ezt Boda, a budapesti rendőrség főnöke is megmondotta, meg is tette volna. (*Nagy zaj a baloldalon. Haller István többször közbeszól.*)

Elnök: Csendet kérek. Haller képviselő urat pedig rendreutasítom. (*Zaj a baloldalon. Helyeslés jobbfelől.*)

Haller István: Nagyon szentimentális! (*Mozgás jobbfelől.*)

Gr. Tisza István miniszterelnök: Kérem, akinek az érzelmi húrjait ez a dolog mozgásba nem hozza, annak nem irigylem a lelkét. (*Élénk helyeslés és taps jobbról és a közepén. Haller István közbeszól.*)

Elnök: Haller képviselő urat ismételten rendreutasítom. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Gr. Tisza István miniszterelnök: Méltóztassék a dolgot meggondolni. (*Halljuk! Halljuk!*)

Akkor, amikor az első attentátum megtörtént, senki sem tudta, hogy több gyilkos vár alkalomra, hogy merényletet követhessen el. Ha akkor kitisztították volna az utcákat, valószínűleg senki sem tudta volna meg soha, hogy merénylet volt készülöben. (*Zaj a baloldalon.*) Micsoda felháborodás lett volna Boszniában, de, azt hiszem, az egész monarchiában, ha azt lehetett volna mondani, hogy: íme, azt a lojális bosnyák népet, amely ott tüntetni akart a maga lojális érzelmeivel a leglelkesültebb hangulatban, elzárták attól, hogy leendő uralkodóját üdvözölje. (*Zaj a baloldalon.*) És szerettem volna hallani azt a fagyos gúnyt és azt a magas lenézést, amivel a t. interpelláló képviselő úr akkor fejezte volna ki megbotráncozását a felett az eljárás felett. (*Nagy zaj és felkiáltások balfelől: Nem áll! Nem áll!*)

Elnök: Rakovszky István képviselő urat kérem, ne folytasson társalgást! (*Zaj.*) Bartos képviselő úr pedig ne zavarja a tárgyalást.

Gr. Tisza István miniszterelnök: A szerencsétlenség megtörtént. A vizsgálat folyamatban van. Az én nézetem is az — és ebben a tekintetben már érzem a felelősségnek rám eső súlyát is, mert hiszen a boszniai igazgatás és kormányzat általános menetéért természetesen felelősség terheli a magyar kormányt s elsősorban a magyar miniszterelnököt is —, tehát mondom, szükségesnek tartom, hogy az elkövetett mulasztások és hibák minden irányban orvosoltassanak, és ahol szükséges, megtoroltassanak. De óva intem a t. házat, és óva intek általában mindenkit minden olyan áramlattól, amely ezen valóban megrázó szerencsétlenség hatása alatt olyan következtetésekre ragadtatná el magát, melyek a valóságnak meg nem felelnek, és amelyek igen veszélyes következményekkel járhatnának. (*Helyeslés jobbfelől. Mozgás balfelől.*)

A t. képviselő úr azt mondta, hogy a politikai helyzet Boszniában teljesen alá van ásva, hogy ott nagy veszélyek vannak (*Mozgás balfelől. Felkiáltások balfelől: Statárium!*), hogy ott bármely pillanatban forradalom törhet ki. Bocsánatot kérek, ezek ellen az állítások ellen nagyon határozottan tiltakoznom kell. (*Helyeslés jobbfelől.*) Boszniában folyik, igen, egy igen veszélyes izgatás. Erre még vissza fogok térni. Ezzel az izgatással igyekeznünk kell megbirkózni. De Boszniának közbiztonsága, Boszniának a monarchiához való tartozása fenyegetve nincs, Bosznia forradalom küszöbén nem áll, Boszniában a rendet azzal az erővel, amely ott van, minden körülmények között teljes bizonyossággal fenn lehet tartani. (*Úgy van! jobbfelől.*)

Elnök: Teljes lehetetlenség válaszolni interpellációra, ha 20—30 képviselő úr minden szó után a maga megjegyzéseit elmondja. Méltóztassék csendben meghallgatni a választ, majd az interpelláló képviselő úr felelhet rá. (*Úgy van! jobbfelől.*)

Gr. Tisza István miniszterelnök: A t. képviselő úr kérdéseinek egy részében a Szerbiában történtekkel és a Monarchia és Szerbia közötti esetleges lépésekkel foglalkozott. Maga hozzátette, természetesen nem is vártam tőle másként, hogy az én belátásomra bizza, vajon ezen kérdésre az adott pillanatban válaszolhatok-e? Azt hiszem, nem fog a t. képviselő úr csodálkozni, ha én ebben a pillanatban erre a kérdésre csak egész általános választ adhatok.

A vizsgálat folyik minden irányban, és a kormánynak és a monarchia külügyi politikájáért felelős minden tényezőnek ismernie kell kötelességét minden irányban; ismernie kell kötelességét azon nagy érdekek szempontjából is, amelyek a béke fenntartásához fűződnek, de ismernie kell

azon éppolyan nagy érdekek szempontjából is, amelyek a monarchia létérdekeihez és a monarchia presztíziséhez fűződnek. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) A kormány, higgadtan mérlegelve a tényeket, minden irányban meg fogja tenni kötelességét. (*Élénk helyeslés a jobboldalon. Mozgás balról.*)

Végül azt kérdi a t. képviselő úr, hogy a nagyszerb agitáció veszélyét, a nagyszerb kérdésben rejlő veszélyt minő eszközökkel kívánjuk leküzdeni? Amennyiben ez a kérdés külügyi vonatkozásokkal bír, természetesen ugyanabba a kategóriába esik, amelyre nézve most érdemleges választ nem adhatok. Amennyiben a belügyi kormányzat körébe esik, disztingválnunk kell. Délsláv agitáció folyik Ausztriában, Boszniában, Horvát-Szlavonországokban és a szorosán vett Magyarországon.

Az Ausztriában folyó agitációra nézve természetesen nem nyilatkozhatom. Éppoly kevéssé szándékozom ebben a tekintetben az e tárgyban illetékes osztrák kormány jogos hatáskörébe vágni, mint ahogy nem tűrném el azt, hogy a Horvát-Szlavonországon és Magyarországon történendőkre vonatkozólag bármely illetéktelen faktor beavatkozzék. (*Helyeslés a jobboldalon. Zaj a baloldalon.*)

Boszniára nézve természetesen az általános vezetést illetően a kormány felelőssége fennáll. Nézetem szerint Boszniában is mindenekelőtt abból kell kiindulni (*Halljuk! Halljuk!*), hogy minden olyan mozgalmat, minden olyan izgalmat lehetőleg meg kell akadályozni, amelyik a jogos felháborodást általánosítaná, átvinné a szerb lakosságnak békés és lojális részére is, és ártatlanokat lakoltatna a bűnös cselekedetért. (*Helyeslés jobbról.*)

Itt vissza kell arra térnem, amit elfelejtettem, hogy azokat a merénylet utáni napon előfordult cselekményeket, amelyek egyes szerb polgárok vagyoni károsodásával jártak, a magam részéről is nagyon károsnak és nagyon helytelennek tartom. (*Helyeslés jobbról.*) Messze túlozták a kárt a lapokban, de mindenesetre fordult elő kár, szerb polgárok vagyonában a tömeg rombolásokat okozott, és fájdalom, az első percben nem volt elég közérő arra kéznél, hogy ezen rombolásnak elejét lehessen venni.

Rakovszky István: Réim kormányzat lehet ott! (*Mozgás jobbról.*)

Elnök: Csendet kérek.

Gr. Tisza István miniszterelnök: Pár óra múlva volt már elegendő erő, véget vetettek, éspedig végleg és teljesen minden efféle igen káros, elítélendő mozgalomnak.

Én azt hiszem, hogy Boszniában mindenekelőtt abból a tényből kell kiindulni, hogy ott semmi olyan veszedelem nincs, amely a jelenlegi állapotnak felforgatását, rendszerváltozást vagy nem tudom micsoda rendkívüli intézkedéseket tenne szükségessé. A rendet a meglévő eszközökkel fenn lehet és fenn kell tartani a rendőri hatalomnak éberebb gyakorlásával, mint a múltban történt, mert ilyen összecsukásoknak, ilyen bűnös cselekedeteknek felderítésére több eszköznek kell az ottani kormány rendelkezésére állani, mint eddig állott, és különösen teljes nyomatékkal kell — amint ezt helyesen jegyezte meg a t. képviselő úr — elejét venni az iskolákban annak az agitációnak, amely éppen a műveltebb osztályoknak felnövekvő ifjú generációját metelyezi meg, és viszi egészen végzetes szellemi áramlatoknak szolgálatába. (*Élénk helyeslés jobbról.*)

Ami a helyzetet Horvát-Szlavonországokban illeti, én az utolsó hónapok tapasztalatai alapján is egész nyugodtan vagyok abban a nézetemben, hogy nagyon helyes dolog Horvát-Szlavonországokban az alkotmányos élet normális menetének biztosítása és újból való megindítása. (*Helyeslés jobbról.*)

Horvát-Szlavonországokban különösen kell óvakodni bizonyos káros és az ottani viszonyok között lehetetlen eredményekre vívő jelszavaktól.

Az ember minduntalan hall horvát kurzusról, szerb kurzusról; ezek terminus technicusok Horvát-Szlavonországban. Nézetem szerint éppen olyan végzetes hiba az egyik, mint a másik. Horvát-Szlavonországban sem a horvátoknak, sem a szerbeknek egyoldalú érvényesüléséről vagy egyoldalú háttérbe szorításáról nem lehet szó. A horvát-szlavonországi szerbek nagy többsége is feltétlenül lojális, és híve nemcsak a monarchiának, hanem lojális híve [a] Szent István birodalmában kifejezésre jutó ezredéves állami kapcsolatnak. (*Ellentmondások a szélsőbaloldalon.*)

Horvát-Szlavonországok horvátsága között van egy bizonyos frakció, amelyik a maga horvát hazafiságát és a szerbek hazafiságának gyanús voltát folytonosan hangoztatja, amely különösen ilyen viszonyok között, mint ezen borzasztó merénylet utáni időben, meg akar élni abból, hogy különbséget tesz a maga feltétlen hűsége és a szerbek kétes hazafisága között, s az tudni való, hogy ez a horvát csoport éppen a Szent István birodalmához való kapcsolatnak elvi, elkeseredett, radikális ellensége, hogy ez a csoport a maga sokat hirdetett lojalitásával el akarja homályosítani a magyar nemzet előtt, hogy éppen azon délszláv álmoknak, amelyek a monarchia dualisztikus

struktúrájának és a magyar nemzet ezeréves alkotmányának és létérdekeinek esküdt ellenségei, legkonzekvensebb és legambiciózusabb hirdetőit ezen csoportban találni. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

A magyar közvélemény és annak egyes orgánumai igen sajtóságos tévedésnek áldozatai, amikor megtévesztetik magukat ezen uraknak igen-igen kétes értékű lojalitási nyilatkozatai által.

Ha nézzük Horvát-Szlavonországok közéletét, nemcsak azt fogjuk látni, hogy a horvát-szerb koalíció, hála Istennek, mind jobban összeforr azzal a régi unionista elemmel, amely nagy többségben horvát, és amelynek hűsége és lojalitása minden gyanún felül áll. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)*

Én abban, hogy ott kialakulóban van az uniónak, a közjogi kapcsolatnak nyílt hirdetése alapján egy erős guvernementális többség, amelyben benne van a horvát szerbségnek jelentékeny része is, nem hajt, nem veszedelmet, hanem igen nagy előnyt látok, s a magam részéről azzal a bizalommal nézem ma is ennek az alakulásnak továbbmenetelét, amely bizalom vezetett arra, hogy ennek az alakulásnak létrejvetelét előmozdítsam. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Természetesen a horvát háznak — egészen felesleges is volna, nem is akarok ebben a tekintetben autonóm hatáskörébe belcavatkozni — és az őt támogató többségnek kötelessége és hivatása Horvát-Szlavonországokban is nemcsak a rendet fenntartani, de ott a tanügy terén és más mozgalmak terén is teljes erővel szembeszállani minden illojális tendenciájú mozgalommal.

T. ház! Ami végül a szorosán vett Magyarországon lakó szerbséget illeti, én örömmel konstátálhatom, hogy az itt lakó szerbek túlnyomó nagy többségének lojalitása minden gyanún felül áll. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* Fordulnak elő szórványos jelenségek, azokat igyekezni kell felderíteni és megtorolni, de igen nagy hibának és igen nagy veszedelemnek tartanám, ha most egyes jóhiszemű alarmistáknak vagy egyes olyanoknak felülnénk, akik polgártársaik meggyanúsításából a maguk számára olcsó babérokat akarnak szerezni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon és a középén.)*

Nekünk éppannyira tartózkodnunk kell minden alarmista, ijedős eljárástól, mint amennyire tartózkodnunk kell az illúziótól. Lehetőleg nyitott szemmel kell figyelni az eseményeket, felderíteni és csírájában elfojtani minden hazaellenes mozgalmat, de nem éreztetni indokolatlan gyanút, indokolatlan ellenséges érzületet azokkal a szerb polgártársainkkal szemben, akik erre okot nem szolgáltatnak, és akik — meg vagyok róla győződve — megpróbáltatások és veszélyek pillanatában is helyt fognak állni, mint ennek az országnak hű állampolgárai. *(Élénk helyeslés a jobboldalon és a középén.)*

Ezekben azt hiszem, amennyire ma lehetett, megfeleltam a feltett kérdésekre. Kérem, méltóztassanak válaszat tudomásul venni. *(Élénk helyeslés, éljenzés és taps a jobboldalon és a középén.)*

Elnök: Az interpelláló képviselő úr kíván válaszolni.

Gr. Andrássy Gyula: T. képviselőház! A t. miniszterelnök úr válasza nem volt mindenben méltó a kérdés komolyságához. *(Igaz! Úgy van! balfelől. Mozgás a jobboldalon.)* Nem volt méltó, nem is komoly talán az a kitanítás, az a kioktatás, hogy a trónörökös nem állt gyámság alatt. Ha nem is vagyok oly nagy tudományú, mint a tisztelt miniszterelnök úr, ennyit én is tudtam, hogy ő nem állt gyámság alatt. És azt is hozzáteszem, hogy a tisztán katonai manőverhez semmi felelős kormányának hozzászólása nincs. Ha ő csak a katonák közé ment volna, ha csak manővert irányított volna, akkor ehhez valóban semmi kritikát nem fűzhettem volna *(Igaz! Úgy van! balfelől.)*, és ezért felelősségre a kormányt nem vonhattam volna. De ő ennél sokkal tovább ment.

A szarajevói bevonulás határozottan politikai jellegű dolog volt *(Igaz! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)*, politikai célzatú dolog volt, azzal a céllal történt, hogy ott megerősítse a dinasztia és az állam iránti hűséget. Ehhez már mindenestre köze volt minden miniszternek, és az a miniszter, aki azt mondja, hogy nem avatkozik ilyen dologba, nem ismeri kötelességét. *(Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Igenis kötelessége, ha és amennyiben tudja, hogy ott veszély van, hogy ott veszélyes következményekkel járhat az út, figyelmeztetni, sőt tiltakozni ezen út ellen. Csak egy mentsége van a kormánynak, és ez a teljes tudatlanság *(Igaz! Úgy van! balfelől.)*, hogy nem volt informálva semmiről; a merénylet⁵ után sem tudták, hogy még több merénylet lesz, egyszóval nem tudtak semmit, csődöt mondott az adminisztráció, csődöt mondott a rendőrség.

Ez óriási hiba, és egy ilyen veszélyeztetett ország részben valóban tűrhetetlen is. Ennyiben kell rendszerváltozásnak is beállania, mert én nem tudom bizalommal nézni és bizalommal várni azt, hogy helyre fogják állítani a rendet azok, akik ilyen kevés erélyt, ilyen kevés bölcsességet és kevés szervezeti ügyességet tanúsítottak. Ők szervezték meg a rendőrséget, ők felelősek tehát

⁵ É. az első, sikertelen merénylet.

azért. A t. miniszterelnök úr persze nem elsősorban, de másodsorban szintén felelős az 1880. évi törvény értelmében, amely azt mondja, hogy Bosznia kormányzása a magyar kormánnyal egyetértőleg történik.

Azt mondja a t. miniszterelnök úr, hogy nem lehetett volna azokat az utcákat kiüríteni, az óriási felháborodást okozott volna, és ezt én is felsőbbeséges gúnnyal kritizáltam volna. Ez sem méltó válasz. Nincs joga a miniszterelnök úrnak ezt feltételezni, mert amikor most ott van két hullá, akkor igenis jogos a kritika, és aki ilyenkor kérdőre vonja, az emberi kötelességet teljesít (*Igaz! Úgy van! a baloldalon.*), polgári s hazafias kötelességet teljesít. (*Élénk helyeslés és taps a baloldalon.*) Aki ezt teszi, azt nem illik, nem szabad azzal vádolni, hogy ezt csak a kritika vágyából teszi, nem szabad azzal vádolni, hogy éppen így vádolt, éppen így támadott volna akkor is, ha éppen az ellenkezője történik annak, ami történt, és hogyha ez a nagy katasztrófa elmaradt volna. Hiszen, ha ez a katasztrófa elmarad (*Mozgás a jobboldalon. Halljuk! Halljuk! balfelől.*), akkor az egész esemény elveszti fontosságát. Különbösen is azt az érvelést sem tudom egyáltalában elfogadni, hogy nem lehetett volna az utcákat kiüríteni!...

Gr. Tisza István miniszterelnök: Nem azt mondtam, tévedés.

Gr. Andrassy Gyula: ... hogy az nagy felháborodást okozott volna. Hiszen azok a bizonyos tapsok kijárnak mindig, ha egy fejedelmi valahol mutatkozik, s hogyha a nép igazán ragaszkodik hozzá, akkor még neki kellett volna örülnie, hogy a trónörökös biztonságáról gondoskodás történt. Ha igazán ragaszkodik a nép, akkor nem vehette volna rossz néven — mert soha senki nem veheti rossz néven, bármennyire ragaszkodjék valakihez, ha annak biztonságáról gondoskodnak —, mert senki sem tudhatja, hogy ha már akadt egy gyilkos, nem fog-e egy másik is akadni. Egészen biztos tehát, hogy ha az utcákat kiürítették volna, akkor az a lojális nép ezt csak örömmel fogadta volna.

És különben, ha választani kell két olyan alternatíva között, amelyek egyike az, hogy megölik a trónörökösöt, a másika az, hogy Szarajevóban felháborodás lesz (*Élénk helyeslés és taps a baloldalon.*), akkor azt hiszem, hogy a választás nem lehet nehéz.

Azt mondja a t. miniszterelnök úr, hogy a biztonság Boszniában teljes, hogy ott olyan nagy veszélyek nincsenek. Hát ez olyan Schönmacherei, olyan Schönfärberei (*Igaz! Úgy van! a baloldalon. Elnök csenget.*), amelyet hivatalos egyénektől megszoktunk. Nem is igen mondhat mást a miniszterelnök úr, mint hogy minden rendben van. De bocsánatot kérek, ezt önmaga cáfolta meg, amikor azt mondta, hogy — sajnos — nem tudták megakadályozni azokat a nagy mozgalmakat, amelyek a szerbek vagyoni érdekeit veszélyeztették.

Ányyira nem lehet ott minden rendben, ha először nem tudják azt, hogy ott hat-nyolc ember tör a trónörökös életé ellen, azután nem tudják megakadályozni azt, hogy az a nép ott kihágásokat tömegesen elkövessen. Akkor ott olyan teljesen jól minden nem mehet; akkor a dolgok olyan tökéletesen nem lehetnek, és ahol statáriumot kell kimondani (*Úgy van! balfelől.*), ott sem lehet minden rendben, mert a statárium nem olyan dolog, amit örömmel és könnyen mondanak ki. (*Úgy van! Úgy van! balfelől. Halljuk! Halljuk!*)

Hogy azonban elég erősek vagyunk ott bármiféle lázadást elnyomni, hogy annak a két provinciának idetartozása közvetlen veszélyben nincs, azt Istennek hála, én is hiszem. Hiszem, hogy azok az ágyúk, azok a bajonettek, amelyek ott vannak, képesek minden veszélyt elnyomni, de nagyon gyenge politika az, amely éppen csak a hadseregére, az ultima ratióra támaszkodik (*Élénk helyeslés és taps a bal- és a szélsőbaloldalon. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Egyebet sem tudnak!*), amely nem tudja előidézni azt a helyzetet, hogy ne kelljen a fegyvereket a polgárok ellen fordítani (*Helyeslés balfelől.*), és hogy ott a rend azért legyen biztos, mert megelégedettek az emberek, nem pedig azért, mert fegyver és katona van ott bőségben.

És azt mondja a miniszterelnök úr, hogy a nép óriási nagy többsége ragaszkodik a mostani közjogi állapotokhoz és hűséges. Bocsánatot kérek, félek, hogy ebben igen téved a miniszterelnök úr, mert ott, ahol lehető az, hogy 6—8 összeesküvő a város különböző utcáiban lesben állva várjon valakit; ott, ahol lehető ennyi fegyvert összegyűjteni anélkül, hogy bárki is előre figyelmeztetné a hatóságot; ott, ahol ilyen nagyarányú, más országból is átültetett összeesküvés lehetséges; ott nem lehet megelégedve az ember a közállapotokkal, és csak sajnálni tudom, hogyha a miniszterelnök úr, aki itt olyan kényes a rendre, s mindenütt a dinasztíát, a monarchiát s a magyar államot fenyegető veszélyeket lát (*Úgy van! Halljuk! a baloldalon.*), olyan könnyen nyugszik meg abban, hogy azt mondja, hogy rendben van ott minden, baj nincs (*Halljuk! Halljuk!*), hiszen van ott katonánk elég.

Bocsánatot kérek, ezzel meg nem elégszem; többet követelek a kormánytól. (*Halljuk!*) Követelem azt, hogy oly közhangulatot teremtsen (*Helyeslés a baloldalon.*), amely mellett nem

lehet 6—8 embernek oly általános szimpátiára találnia (*Élénk helyeslés a baloldalon.*), hogy titokban maradhasson a végső percig, míg az attentátumot elköveti. (*Úgy van! a baloldalon.*)

Ez egy igen komoly, igen veszélyes szimptóma (*Úgy van! balfelől.*), és rossz politikát csinál az, aki a struccmadár módjára jár el, és nem látja a veszélyeket. Van veszély, van komoly veszély, van Horvátországban is, van Dalmáciában is, van Bosznia-Hercegovinában is. Ez a délszláv-szerb propaganda komoly erő, amelyet lenézni könnyelműség, bűn az állam ellen. (*Úgy van! balfelől.*)

Ami különben azt illeti, amit a t. miniszterelnök úr a délszláv kérdésről nagyjában mondott, az körülbelül megegyezik az én nézetemmel is. (*Halljuk! Halljuk! balfelől.*) Senki sincs tovább attól a gondolattól, hogy egyszerre valami reakcióba essék, megijedjen, minden viszonyt, amely eddig ott volt, felforgasson, a szerbek ellen forduljon, s azokat mind gyanúsaknak és veszélyeseknek tartsa. Ez egy ideges politika volna, amely abszolúte nélkülözi a belátást, nélkülözi a férfias bátorságot. Nagyon távol vagyok tőle. Legyünk higgadtak, ne féljünk, nincs okunk félni, de nézünk szemébe a veszélynek, ismerjük azt el, és küzdjünk ellene.

Hisz az egész monarchiának létérdeke az, hogy ebben a kérdésben következetes, egyöntetű politika követhessék mindenütt, éppúgy Ausztriában, mint Bosznia-Hercegovinában és Magyarországon, és mikor én nem arra akarom felszólítani, hogy beavatkozzék az osztrákok ügyeibe, mégis kénytelen vagyok kifejezni azon véleményemet, hogy Ausztriában is és mindenütt egyaránt egy következetes, nagy célú, nagy koncepciójú politikát kell ebben a kérdésben vinni, hogyha nem akarunk egy katasztrófa elé nézni. (*Igaz! Úgy van! balfelől.*)

Ez egy komoly dolog, amellyel foglalkozni kell, amely igénybe vehetné ma a monarchia összes államférfiainak egész tehetségét, idejét és erejét (*Igaz! Úgy van! balfelől.*), amelynek megoldása sokkal szebb cél volna a miniszterelnök előtt, mint itt egy valóban nem nemzetellenes, valóban nem dinasztiaellenes, valóban nem államellenes ellenzéknek a letörésére vállalkozni. (*Élénk helyeslés, éljenzés s taps a bal- és a szélsőbaloldalon. Mozgás jobbfelől.*)

Elnök: A miniszterelnök úr kíván válaszolni.

Gr. Tisza István miniszterelnök: T. ház! Én most igazán nem akarok ennél a kérdésnél polémiaiba bocsátkozni, mert akaratlanul -- hiszen egyikünk sem akarja --, de a polémia hevében olyan térre csúszhatunk éppen ennél a témánál, ahol azután már a jó ízlés lenne veszélyeztetve. (*Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! balfelől. Elnök csenget.*) Mostani felszólalásomnak egyedüli célja az, hogy a t. képviselő úr második felszólalásának utolsó részére tegyek egy megjegyzést.

Eszem ágában sem volt a délszláv kérdést kicsinyelni, eszem ágában sem volt tagadásba venni azt, hogy van komoly agitáció, amely nem válogatós az eszközökben, s amely az összes illetékes tényezők éber figyelmét érdemli meg. S biztosíthatom róla a t. házat, legalább ami bennünket illet, hogy erről a kötelességünkről nem is fogunk megfeledezni.

Másrésztől azonban amilyen baj volna a strucc-politika, éppolyan baj ennek a tagadhatatlannul megtevő bajnak a túlságos felfűvése (*Igaz! Úgy van! jobbfelől.*), éppen olyan baj bizonyos alarmista hangulatba való beállítás, éppolyan baj a kapkodás helyett a következetes, zajtalan, csendes, eredményes munka helyett. . . (*Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.*)

Elnök (csenget): Csendet kérek.

Gr. Tisza István miniszterelnök: . . . amelyre ennek a bajnak leküzdésénél talán még inkább szükség van, mint bárminő más kormányzati feladatnál. (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon és a középén.*)

Addig, amíg ezen a helyen leszek, mindent el fogok követni, hogy az illetékes faktorok mindegyik teljesítse kötelességeiket, mindent el fogok követni, hogy az állapotok javíttassanak, a meglévő hiányok pótoltsanak (*Élénk helyeslés a jobboldalon és a középén.*), hogy a rendőri szolgálat is, de általában az az egész kormányzati tevékenység, amely ezen a téren szükséges, hatékonyabb és jobb legyen, mint eddig volt (*Élénk helyeslés a jobboldalon és a középén. Mozgás balfelől.*); de másrésztől teljes erővel szembe fogok fordulni minden rémlátással, minden kapkodással és minden olyan jelenséggel, amely ellenségeket lát és ellenségeket fedez fel ennek az országnak és tovább menve, a monarchia másik államának lojális polgáraiban. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*)

Csak ezt kívántam megjegyezni. (*Élénk helyeslés és taps a jobboldalon és a középén.*)

Elnök: Kíván a képviselő úr még egyszer nyilatkozni? (*Andrássy Gyula gróf tagadólag int.*)

Akkor felteszem a kérdést: tudomásul veszi-e a ház a miniszterelnök úr által gróf Andrássy Gyula képviselő úr interpellációjára adott választ, igen vagy nem? (*Igen!*) Kérem azokat, akik a választ tudomásul veszik, méltóztassanak felállni. (*Megtörténik.*) A ház a választ tudomásul veszi.